

**Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университети
Ош мамлекеттик университети**

Д 14.20.608 диссертациялык кеңеши

Кол жазмалар укугунда
УДК 615.012.1

Эрмекова Динара Урматовна

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА СТЕРОИДДИК ЭМЕС
СЕЗГЕНУҮГӨ КАРШЫ ПРЕПАРАТТАРДЫ
КОЛДОНУУНУН ФАРМАКОЭКОНОМИКАЛЫК ЖАНА
ФАРМАКОЭПИДЕМИОЛОГИЯЛЫК АНАЛИЗИ**

14.04.03 – фармацевтикалык ишти уюштуруу

Фармацевтика илимдеринин кандидаты
окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн
жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек - 2022

Диссертация Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын химия жана фитотехнология институтунун дары-дармек өсүмдүктөрүнүн жана фитотехнологиянын ресурстарын көзөмөлдөө лабораториясында аткарылды.

Илимий жетекчиси: **Исмаилов Исабек Зайлидинович**
фармация илимдеринин доктору, доцент,
Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигине караштуу Дары-дармек жана медициналык буюмдар департаментинин фармацевтикалык уюштуруу бөлүмүнүн башчысы

Расмий оппоненттери: **Петрухина Ирина Константиновна**
фармация илимдеринин доктору, профессор,
Самара мамлекеттик медициналык университетинин фармацияны башкаруу жана экономикасы кафедрасынын башчысы

Устенова Гульбарам Омаргазиевна
фармация илимдеринин доктору, профессор,
Фармация департаментинин директору, С. Д. Асфендияров атындагы Казакстан улуттук медициналык университетинин фармацевтика технологиясы кафедрасынын башчысы

Жетектөөчү уюм: Коммерциялык эмес акционердик коом «Караганды медициналык университети», фармация мектеби (100012, Казакстан Республикасы, Караганда шаары, Гоголь көчөсү, 40)

Диссертациялык ишти коргоо 2022-жылдын 27-майында саат 14³⁰ медицина илимдеринин докторлук (кандидаттык) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университети жана Ош мамлекеттик университетине караштуу Д 14.20.608 диссертациялык кеңешинин отурумунда өткөрүлөт, дареги: 720000, Бишкек ш., Киев көчөсү, 44. Диссертацияны онлайн коргоодогу видеоконференциянын жеткиликтүү ссылкасы <https://vc1.vak.kg/b/142-s1q-yyq-dbn>

Диссертациялык иш менен Б. Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университетинин (720000, Бишкек ш., Киев көчөсү, 44), Ош мамлекеттик университетинин (723500, Ош ш., Ленин көчөсү, 331) китепканаларынан жана <http://vak.kg> сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2022-жылдын 26-апрелинде таратылган.

Диссертациялык кеңештин окмуштуу катчысы,
медицина илимдеринин кандидаты, доцент

Т. С. Сабилова

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Коопсуз, эффективдүү жана жогорку сапаттагы дары-дармектерге жетүүнү жана аларды сарамжалдуу пайдаланууну камсыз кылуу республиканын саламаттык сактоо системасынын эң маанилүү милдети болуп саналат. Аны ишке ашыруу максатында Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан бекитилген Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2018-жылдын 20-декабрындагы № 600 Кыргыз Республикасынын 2019-2030-жылдарга калктын саламаттыгын сактоо жана саламаттыкты сактоо системасын өнүктүрүү жөнүндө «Дени сак адам – өнүккөн өлкө» токтому [URL:<http://cbd.minjust.gov.kg/act/properties/ru-ru/12975/10>].

Дары-дармектерди сарамжалдуу пайдалануу көйгөйлөрү учурда Кыргызстандын саламаттыкты сактоо системасында эң маанилүү маселелердин бири болуп саналат, анткени Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун маалыматы боюнча, бардык дары-дармектердин жарымынан көбү туура эмес дайындоодо жана берилүүдө, ал эми ар бир экинчи бейтап аларды туура эмес колдонууда [А. З. Зурдинов авторл., 2010; М. В. Журавлева, 2016; А. А. Зурдинова, 2018; D. A. Nelson, et all., 2019; https://www.who.int/medicines/areas/quality_safety/quality_assurance/FIPWHOGuidelinesGoodPharmacyPracticeTRS961Annex8.pdf].

Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын ревматикалык ооруларга, оору жана ысытма синдромдор менен коштолгон башка ооруларды айыктырууда дүйнөдө жазылган бардык дарылардын арасында биринчи орунда турат. Белгилүү болгондой, толук терапиялык дозада колдонулган дээрлик бардык стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттар формалдуу түрдө рецепт менен болсо да, биздин өлкөдө дээрлик бардык жерде рецептсиз эле колдонулууда. Ошондуктан, стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттар колдонуу менен байланышкан терс таасирлүү реакциялар олуттуу медициналык жана социалдык көйгөй болуп саналат. [И. Г. Пахомова, 2017; Н. Ю. Вельц, 2018; Е. А. Прохорович, 2020].

Көптөгөн оорулар үчүн симптоматикалык жана патогенетикалык терапия каражаты катары стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын колдонулушунун кеңдигин, маанилүүлүгүн эске алып, экономикалык жактан рационалдуу колдонуу маселеси туулат. Жарандардын жеңилдетилген категорияларына арзандатуу менен берилүүчү дары-дармек каражаттарынын ассортиментине дары-дармек каражаттарын киргизүү экономикалык негиздемеге ээ болушу керек, ошондуктан колдонууда нарктык мүнөздөмөлөрдү баалоо зарыл болуп калат.

Жогоруда айтылгандардан стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды колдонуунун фармакоэпидемиологиялык жана

фармакоэкономикалык аспектилерин изилдөө Кыргыз Республикасынын саламаттыкты сактоо тармагында шексиз теориялык жана практикалык кызыкчылыктарды пайда кылат.

Диссертациянын темасынын приоритеттүү илимий багыттар, ири илимий программалар (долбоорлор), билим берүү жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүүчү негизги илимий-изилдөө иштери менен болгон байланышы. Диссертациялык иш демилгелүү болуп саналат.

Изилдөөнүн максаты - сарамжалдуу пайдаланууну оптималдаштыруу үчүн Кыргыз Республикасында стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын колдонуу боюнча объективдүү маалыматтарды алуу.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Кыргыз Республикасынын аймагында дары-дармек каражаттарын жүгүртүү чөйрөсүндө болгон стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын колдонууну талдоо жана баалоо.

1. Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын дайындоочу, кое берүүчү (дарыгерлер, фармацевттер) жана колдонуучулардын мүнөздөмөсү менен детерминанттарын аныктоо.

2. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо уюмдарында стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын терс таасирдүү реакциясын ретроспективдүү фармакоэпидемиологиялык изилдөө жүргүзүү.

3. Кыргыз Республикасынын саламаттык сактоо уюмдарында дары-дармек каражаттарын колдонууга медициналык-экономикалык талдоо жүргүзүү жана керектөөчүлөр үчүн стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын экономикалык жеткиликтүүлүгүнө баа берүү.

4. Кыргыз Республикасында стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын рационалдуу колдонууну жана фармакологиялык көзөмөлдү жакшыртуу боюнча чараларды иштеп чыгуу.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыктары. Кыргыз Республикасында биринчи жолу стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды керектөөнү изилдөө боюнча комплекстүү илимий изилдөөлөр жүргүзүлдү, анын ичинде стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын фармацевтикалык рыногу боюнча маркетингдик изилдөөлөр, стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын тобунан дарыларды жарнамалоо.

Оорулууларга дары-дармектерди дайындоо, берүү жана кабыл алуу учурунда стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонуунун сарамжалдуулугунун даражасына таасир этүүчү детерминанттары изилденген.

Кыргыз Республикасында биринчи жолу таяныч-кыймыл аппаратынын оорулары менен ооруган бейтаптарга стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын дайындоо боюнча талдоо эффективдүү жана коопсуздуктун катышы позициясынан, кошумча патологияларды эске алуу менен

жүргүзүлдү, бул анализдин стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын Кыргыз Республикасынын саламаттык сактоо уюмдарындагы реалдуу клиникалык практикада колдонуунун абалын аныктоого мүмкүндүк берди.

Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин Улуттук госпиталында 2018-2020-жылдары дары-дармектерге сарпталган каражаттарынын ABC/VEN анализинин эксперттик баалоонун жыйынтыгы алдыңкы орунда дары-дармектердин инъекциялык формалары экендигин көрсөттү. Дары-дармектерди сарамжалсыз сатып алуунун белгиси бул экинчи даражадагы дары-дармектерди сатып алууга олуттуу чыгымдар болуп саналат. Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды сатып алууга кеткен чыгымдардын үлүшү 4,7%дан 2,56%га чейин азайганы аныкталган, ал эми сатылып алынган дээрлик бардык стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттар тандалбаган циклооксигиназ ингибиторлору болуп саналат, бул дары-дармектерди сатып алууда коопсуздук боюнча заманбап маалыматтарга жетиштүү көңүл бурулбай жатканын көрсөтүп турат.

Алынган натыйжалардын практикалык мааниси. Кыргыз Республикасында стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды керектөө боюнча изилдөөнүн жүрүшүндө алынган маалыматтар стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды колдонгон бейтаптарга медициналык жана фармацевтикалык жардам көрсөтүүнүн сапатын жогорулатуу боюнча чараларды иштеп чыгуу үчүн негиз болуп саналат.

Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды рационалдуу колдонууну оптималдаштыруу максатында Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги тарабынан бекитилген медицина кызматкерлери жана фармацевтика сектору үчүн “Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды рационалдуу колдонуу жана фармакологиялык көзөмөл” методикалык колдонмо иштелип чыккан. Бул колдонмо Кыргыз Республикасынын дарыкана уюмдарында практикага киргизилген.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. Кыргыз Республикасынын фармацевтикалык рыногу стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттары менен жетиштүү каныккан жана алардын физикалык жеткиликтүүлүгү камсыздалган. Кыргызстанда катталган фирмалык аталыштардын саны боюнча эларалык патентсиз аталыштагы диклофенак, ибупрофен, кетопрофен дары-дармектер базардын лидерлери.

2. Фармацевттер стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттары колдонуу боюнча туура дарыкана практикасынын (GPP) алкагында фармацевтикалык кызматтарды көрсөтүү үчүн жетиштүү билими жок, суралган стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттары керектөөчүлөрдүн 48%ы гана фармацевтикалык консультациялардын деңгээлине канааттанышат.

3. Дарыгерлердин стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын рационалдуу колдонуу, полипрагмазия, кошумча патологиясы бар бейтаптардагы татаалдануу коркунучун эске алуу менен билимде боштуктар бар, бул стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттары колдонуунун натыйжалуулугу жана коопсуздугу боюнча дарыгерлердин кесиптик сабаттуулугун жогорулатууну талап кылат.

4. Дарыгерлердин жана фармацевттердин стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын керексиз таасирлери жөнүндө маалыматты аныктоо жана билдирүү маселелери боюнча маалыматы төмөн. Тиешелүү фармакологиялык көзөмөл практикасын (GVP) камсыз кылуу үчүн Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин саламаттыкты сактоо уюмдарында жана дарыкана уюмдарында керексиз таасирдүү реакциялары боюнча отчеттуулук, терс таасирин өнүгүшүнө жол бербөө жана аларды оңдоо чаралары боюнча ишти активдештирүү зарыл.

5. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин Улуттук госпиталында дары-дармек каражаттарына кеткен чыгымдар жөнүндө отчеттун медициналык-экономикалык талдоосунда экинчи даражадагы дары-дармектерди сатып алууга сарамжалсыз чыгымдар аныкталган, ошол эле учурда талданган дары-дармек каражаттарына стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын сатып алууга кеткен чыгымдардын үлүшү мезгили 1,8 эсеге кыскарган. Көбүнчө колдонулган үч стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын (диклофенак, ибупрофен, кетопрофен) экономикалык жактан соода аталышы жана генерикалык аталышы менен да жеткиликтүү экени аныкталган.

Издөнүүчүнүн жеке салымы. Диссертациялык иштин автору изилдөөнүн планын жана долбоорун иштеп чыгууга, изилдөө темасы боюнча илимий адабияттарды талдоо жана жалпылоого, өзүнүн изилдөөлөрүнүн маалыматтарын чогултууга, иштеп чыгууга, талдоо жана интерпретациялоого, макалаларды жазууга, илимий баяндамаларды даярдоо жана диссертациялык ишти жыйынтыктоо түз катышкан.

Диссертациянын натыйжаларын апробациялоо. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн негизги жыйынтыктары боюнча: Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын ардактуу академиги профессору М. Т. Нанаеванын 90 жылдыгына арналган «Заманбап фармакологиянын, клиникалык фармакологиянын жана фармациянын коомдук ден соолукту коргоодогу ролу» аттуу Эл аралык илимий-практикалык конференциясында (Бишкек, 2017); Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын академиги, Эл аралык астронавтика академиясынын академиги, Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмери, Кыргыз Республикасынын илим жана техника жаатындагы Мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты, профессор А. Айдаралиевдин 80 жылдыгына арналган “Билим берүү, илим, саламаттыкты сактоо: көйгөйлөр

жана өнүгүү келечеги” аттуу Эл аралык илимий-практикалык конференциясында (Бишкек, 2021) баяндалып талкууланды.

Диссертациянын натыйжаларынын жарыяланышы. Диссертациянын негизги жоболору РИНЦ системалары аркылуу индекстелген жергиликтүү жана чет өлкөлүк илимий мезгилдүү басылмаларга кирген 8 илимий макалада чагылдырылган.

Диссертациянын структурасы жана көлөмү. Диссертациялык иш киришуудөн, адабий серептен, «Материалдар жана аны изилдөө ыкмалары» баптарынан, жеке изилдөөлөрдүн натыйжаларын көрсөткөн 2 баптан, корутундулардан, практикалык сунуштардан, колдонулган адабияттардын тизмесинен турат, анын ичинде пайдаланылган библиографиялык 200 булактар бар – 67 орус тилиндеги, 133 чет элдик булактарды өзүнө камтыйт, ошондой эле 4 тиркемелерден турат.

Диссертациялык иш Times New Roman 14 шрифти менен компьютерде текстте терилип 134 беттен турат, тексттин сап аралыгы 1,5, мындан тышкары 33 таблица, 67 сүрөт жана 2 формула менен чагылдырылган.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Диссертациянын киришүү бөлүгүндө жүргүзүлгөн изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу, аны жүргүзүү зарылдыгына негиздеме, анын максаты, милдеттери, илимий жаңычылдыгы, иштин практикалык маанилүүлүгү жана диссертациянын коргоого киргизилүүчү негизги жоболору берилген.

1-бап. «Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы дарылардын клиникалык практикадагы орду жана ролу: эффективдүүлүк, коопсуздук жана фармакологиялык көзөмөл маселелери» изилденип жаткан көйгөйлөр боюнча учурдагы заманбап адабий маалыматтарга сереп берилген. Натыйжалуулуктун жана коопсуздуктун тең салмактуулугун сактоонун көз карашынан алганда, ар бир учурда стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонуу заманбап клиникалык жана эпидемиологиялык изилдөөлөрдүн маалыматтарын системалуу талдоонун негизинде так сунуштарга негизделиши керек экендиги көрсөтүлгөн.

Изилдеп жаткан маселелер боюнча адабий булактарды талдоо көрсөткөндөй, дары-дармек каражаттарын сарамжалдуу пайдалануу көйгөйлөрү медицина жана фармация тармагында ар кандай изилдөөлөрдү жүргүзүүдө, атап айтканда, дары-дармекти керектөөнүн фармакоэпидемиологиялык аспектилерин изилдөө процессинде, керектөөчүлөрдүн жүрүм-турумуна талдоо жүргүзүүдө, ошондой эле дары-дармек менен камсыздоо системасынын бардык катышуучуларынын өз ара аракеттенүүсүн изилдөөдө стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын сунушталган спектринин рационалдуулугун баалоо.

Адабият маалыматтарын талдоо жана жалпылоонун негизинде, стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонуунун коопсуздугун камсыз кылуу максатында, аларды колдонуунун фармакоэпидемиологиялык жана фармакоэкономикалык аспектилерин изилдөө Кыргыз Республикасынындагы калктын ден соолугун сактоо үчүн шексиз теориялык жана практикалык кызыкчылык туудурат деген тыянак чыгарууга болот.

2-бап. «Изилдөөнүн материалдары жана методдорунда» изилдөө предметтерине жана объектилерине мүнөздөмө берилип, изилдөөнүн ыкмаларын көрсөтүлгөн.

Изилдөөнүн объектилери: Кыргыз Республикасында стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды керектөө (сатуу, бөлүштүрүү, жазып берүү жана коомдо дарыларды колдонуу, анын натыйжасында келип чыккан медициналык, социалдык жана экономикалык кесепеттерге өзгөчө көңүл буруу).

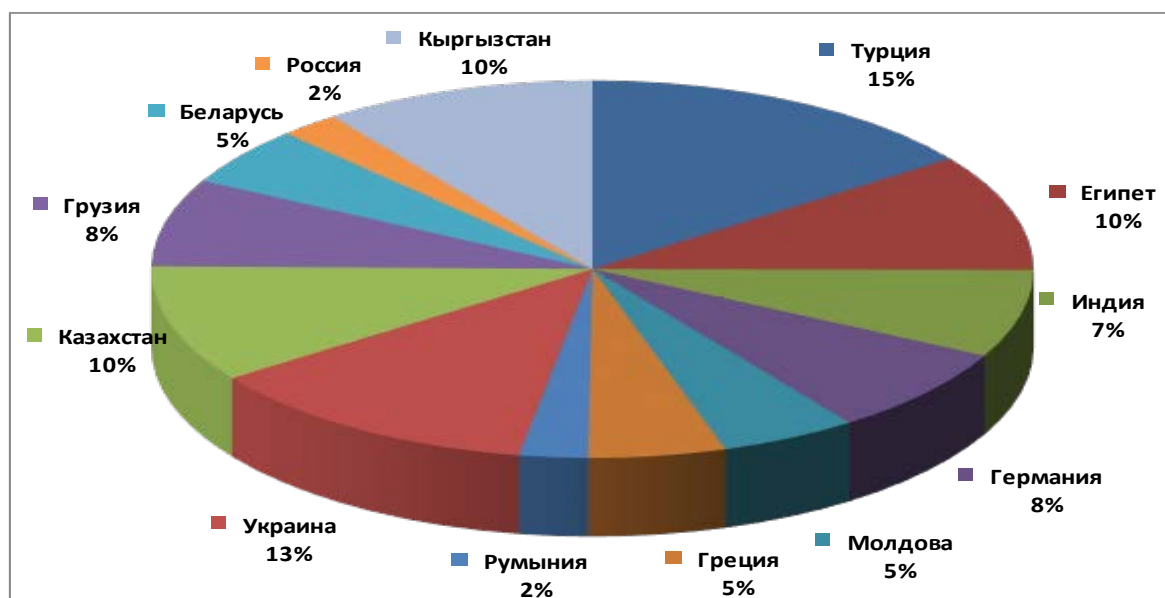
Изилдөөнүн предмети: расмий сайттардан алынган маалыматтар: Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигине караштуу Дары-дармек каражаттары жана медициналык буюмдар департаментинин; Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитети; фармацевтикалык компаниялардын преysкуранттары жана эсеп-фактуралары; 1251 анкета - фармацевттерге, дарыгерлерге жана дары колдонуучулар үчүн анкета; Дары-дармектердин дайындоо тизмелери бар пациенттердин 270 медициналык картасы.

Изилдөө ыкмалары: контент-анализ, маркетингдик, медициналык-экономикалык, фармакоэпидемиологиялык, социологиялык. Алынган маалыматтар MS Excel 2016 программалык камсыздоосун жана IBM SPSS Statistics 19.0 адистештирилген программалык продуктусун колдонуу менен жеке компьютерде стандарттык статистикалык иштетүү ыкмаларына дуушар болгон.

3-бап. Кыргыз Республикасынын аймагында дары-дармек каражаттарынын жүгүртүү чөйрөсүндөгү стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын тобундагы дары-дармек каражаттарын керектөөнү фармакопидемиологиялык изилдөө.

3.1. Кыргыз Республикасында стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын фармацевтикалык рыногунун абалын талдоо жана баалоо. Кыргыз Республикасынын фармацевтикалык рыногунда оксикам тобундагы стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын 40 фирмалык аталыштары бар экендиги аныкталган, ассортименттин эң көп бөлүгүн дары-дармектер түзөт: мелоксикам «M01AC06» 29 фирмалык аталышы менен көрсөтүлгөн (72,5%), теноксикам "M01AC02" дары-дармек каражаттарынын 7 фирмалык аталышы (17,5%) жана лорноксикам "M01AC05", 4 дары соода

аталышы менен көрсөтүлгөн (10%). Оксикам тобундагы стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын жеткирүү структурасында Түркия алдыңкы орунду ээлейт (15%) (3.1.1-сүрөт).

3.1.1-сүрөт - Кыргызстандын фармацевтикалык рыногунадагы стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын оксикам тобундагы өндүрүүчү өлкөлөр боюнча түзүмү (%).

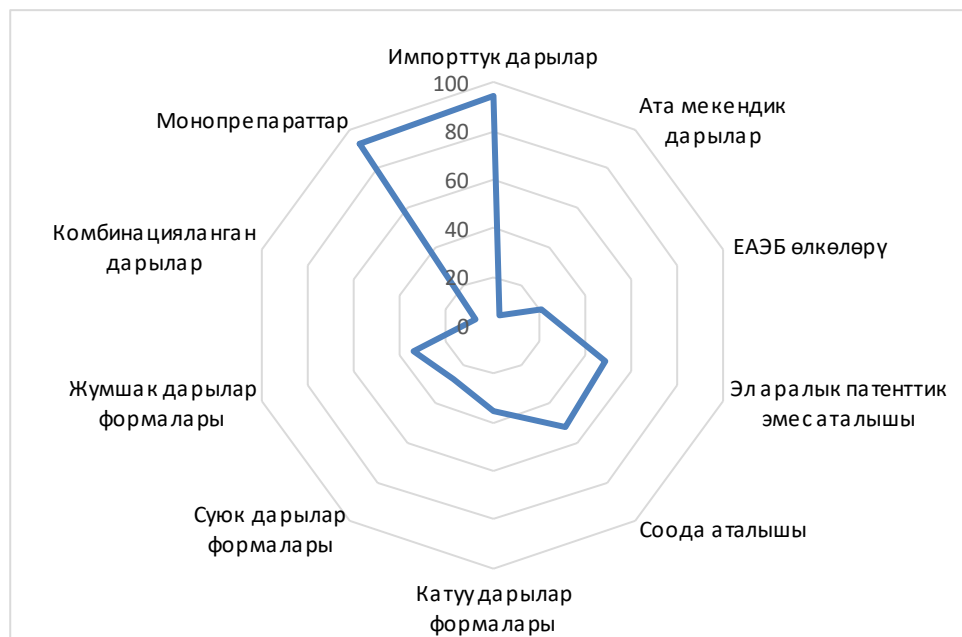
Кыргыз Республикасынын фармацевтикалык рыногунда оксикамдардын эң чоң үлүшү катуу дарылык формаларга (67,5%) туура келет.

Оксикамдар тобунан бирдигине орточо баасы 7 \$ болгон стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын көпчүлүгү орто баа сегментинде жана бул сегментте баа стратегиясын тандоо атаандаштык артыкчылыктарга, дары-дармектердин наркынын деңгээлине жана керектөөчүлөрдүн суроо талаптарына жараша болот.

Азыркы учурда Кыргызстанда изилденген стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын уксус кислотасынын туундуларынын тобунан 99 позициясы расмий катталган, анын ичинен 48 позиция жалпы аталыштагы дарылар жана 51 фирмалык аталыштагы препараттар позициясы болуп саналат, бул Кыргызстандын рыногу жетиштүү деп тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет.

Кыргызстанда катталган фирмалык аталыштардын саны боюнча бул топтогу диклофенак, кеторолак, индометацин дарылары рыноктун лидерлери болуп саналат. Кыргызстанга стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын уксус кислотасы туундуларынын тобундагы жеткирүү структурасында Индия биринчи орунда турат (29%). Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын уксус кислоталарынын туундуларынын тобундагы басымдуу дозалык формасы жумшак дарылык формалар (37,4%),

дары-дармек каражаттарынын активдүү ингредиенттеринин курамында монопрепараттар (92,9%) басымдуулук кылат (3.1.8-сүрөт).

3.1.8-сүрөт - Кыргызстандагы стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын уксус кислотасы туундуларынын тобундагы дары-дармек рыногунун маркетинг макроконтуру.

Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарынын уксус кислотасынын туундуларынын тобунан 7 гана жогорку баа сегментине кирген жана бул топтун дары-дармектеринин негизги үлүшү төмөн жана орто баа сегментинде, бул аларды өлкөнүн калкы үчүн жеткиликтүү деп эсептөөгө мүмкүндүк берет, алардын 90%ке жакынынын төлөөгө жөндөмдүүлүгү төмөн.

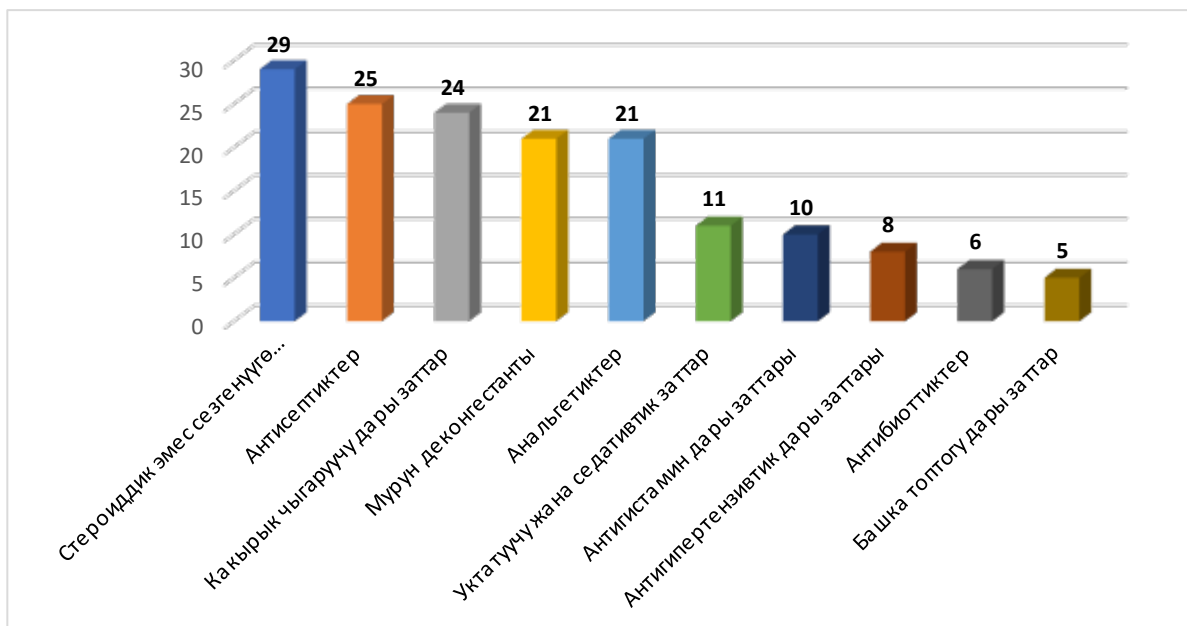
Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарынын пропион кислотасынын туундуларына тиешелүү дары-дармек каражаттарынын тобунан Кыргызстанда 156 аталышы катталган, анын ичинен 20 дары эл аралык патенттелбеген аталышты жана 136 дары фирмалык аталыштар менен, бул Кыргыз Республикасынын фармацевтикалык рыногунун пропион кислотасынын туундулар тобуна кирген жетиштүү ассортименттин каныккандыгын көрсөтүп турат. Кыргызстандын фармацевтикалык рыногунда катталган фирмалык аталыштардын саны боюнча лидерлери болуп ибупрофен, кетопрофен, декскетопрофен дарылары болуп саналат. Кыргызстанда пропион кислотасы тобундагы стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарынын жеткирүү структурасында Түркия алдыңкы орунду ээлейт (18,6%). Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын катуу дарылык формасы басымдуулук кылат, алар ушул топтогу бардык катталган дарылардын 37,95% түзөт (3.1.13-сүрөт).

3.1.13-сүрөт - Кыргыз Республикасы пропион кислотасынын туундуларынын тобуна кирген стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын дары-дармек рыногунун маркетинг макроконтуру.

Пропион кислотасынын туундуларынын тобуна кирген стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын төрт гана жогорку баа сегментинде экендиги аныкталды, ал эми бул топтун дары-дармектеринин көпчүлүгү төмөн жана орто баадагы сегментте, бул аларды көпчүлүк үчүн экономикалык жактан өлкөнүн калкына жеткиликтүү кылат.

3.2. Кыргыз Республикасынын фармацевтикалык базарындагы стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын илгерилетүүнүн анализи. Жарнак рынок экономикасынын шартында ишке ашыруунун зарыл шарты жана атаандаштыктын маанилүү куралы экендиги белгилүү. Ошону менен бирге, жарнак дары-дармек каражаттарын илгерилетүүнүн негизги ыкмаларынын бири катары, дары-дармек каражаттарын өндүрүүчүлөрдүн кызыкчылыктары, дарыгерлер жана фармацевттер жетекчиликке ала турган этика принциптери, ошондой эле дары-дармек каражаттарын өндүрүүчүлөрдүн кызыкчылыктары кесилишкен ишмердиктин тармагы болуп саналат, ошол эле учурда жарнак жөнүндө мыйзамдар. Фармацевтикалык продукциянын жарнамалык материалдарын кароо боюнча ыйгарым укуктуу органга (2018-2020-ж) үч жылдык аралыкта алынып келген негизинде, активдүү жарнама жасаган 10 фармакологиялык топ аныкталды.

3.2.3-сүрөт - Активдүү жарнама жасаган 10 фармакологиялык топ (n=1118).

3.2.3-сүрөттө көрүнүп тургандай, Кыргыз Республикасында стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын эң көп жарнамаланган фармакологиялык топтордун арасында биринчи орунду (29%) ээлейт. Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын тобундагы дары-дармек каражаттарынын жарнак материалдарын деталдуу изилдөөдө 3 эң көп жарнамалануучу дарылар аныкталган: ибупрофенди камтыган препараттар, алардын үлүшү 30%, кетопрофен (25%) жана парацетамол (21,6%).

Изилдөөнүн жүрүшүндө фармацевтикалык уюмдар тарабынан стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын илгерилетүү учун жасалган аракеттер аныкталган: калк үчүн арналган жарнамалык материалдардын үлүшү 87%ды түздү. Бардык жарнамалык материалдар чет элдик фармацевтикалык компаниялар тарабынан гана сунушталган.

Калк үчүн арналган маалыматтык жана жарнамалык материалдарды талдоо, алардын илгерилетүүсүн Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун (БДСУ) тарабынан иштелип чыккан «Дары каражаттарын рынокто жылдыруунун этикалык критерийлеринин» минималдуу сунушталган тизмесине ылайык келүүсүн изилдөө максатында, жогоруда көрсөтүлгөн этикалык критерийлерге ылайыктуулук даражасы, "басылган" жарнамалык материалдар "басылбаганга" (интернет, массалык маалымат каражаттары, тышкы жарнамалар) караганда көбүрөөк окшоштуктарды көрсөттү. Көрсөтүлгөндөй, "басылбаган" жарнак материалдарында эң аз айтылган маалыматтар терс реакциялар жөнүндө маалымат болуп саналат, 8% гана түзөт, каршы көрсөтмөлөр жана атайын көрсөтмөлөр 12% түзөт, дарылоо режими жөнүндө маалыматтар материалдардын 23% берилген.

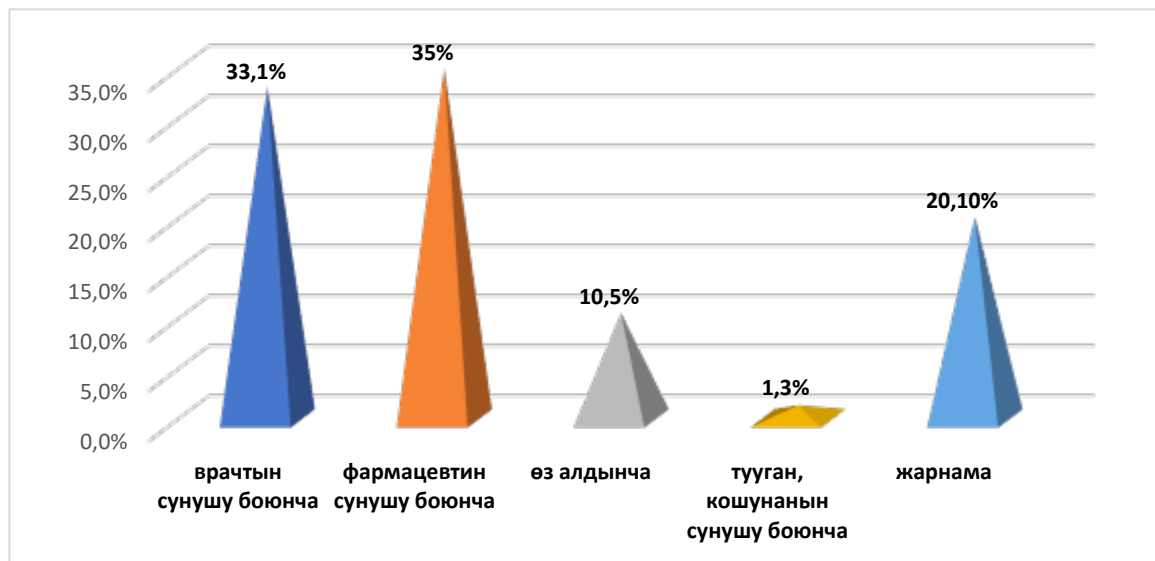
3.3. Кыргыз Республикасында стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын колдонуунун детерминанттары. Иштин бул бөлүмүндө даары колдонуучуларды, фармацевттерди, дарыгерлерди стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттар жөнүндө маалымдуулугун изилдөөнүн жыйынтыктары жана дарыканада дары-дармектерди кое берүү учурун фармацевтер тарабынан, даары керектөөчүлөрүнө көрсөтүлүүчү маалыматтык жана консультациялык жардамдын сапатына баа берилген.

Дары колдонуучунун социалдык-демографиялык портретинин жалпы мүнөздөмөсү. Изилдөө өлкө боюнча 620 стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды колдонуучулар сурамжыланды. Ар бир регион боюнча объективдүү маалыматтарды алуу үчүн респонденттердин тандоосу калктын региондор боюнча санын эске алуу менен түзүлгөн. Изилдөөгө 18 жаштан жогорку дарыкана кардарлары кирген. Изилдөөгө катышкандардын эң чоң үлүшүн (38,8%) 65 жаштан жогорку курактагы респонденттер, эң аз респонденттерди (1,3%) 18-24 жаштагылар түздү.

Дарыканага келгендер үчүн дары-дармектер тууралуу маалыматтын негизги булагы фармацевттер (35,9%) экени аныкталган. Респонденттердин 69,4%ынын пикири боюнча, массалык маалымат каражаттарында стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттар жөнүндө жарнак керек. Ошону менен бирге, жарнак дары-дармек каражаттарынын эффективдүүлүгүн көбүртүп-жабыртып жиберип, дарыларды колдонуунун коопсуздугуна тиешелүү көңүл бурулбай жатканын эске алуу керек.

Дарыканага келгендер үчүн дары-дармектер тууралуу маалыматтын негизги булагы фармацевттер (35,9%) экендиги аныкталган. Респонденттердин 69,4%ынын пикири боюнча, массалык маалымат каражаттарында стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттар жөнүндө жарнак керек. Ошону менен бирге, жарнак дары-дармек каражаттарынын эффективдүүлүгүн көбүртүп-жабыртып жиберип, дарыларды колдонуунун коопсуздугуна тиешелүү көңүл бурулбай жатканын эске алуу керек.

3.3.8-сүрөттө көрүнүп тургандай, керектөөчүлөрдүн 33,1% гана стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын дарыгердин рецепти менен сатып алышат. Респонденттердин басымдуу көпчүлүгү үчүн стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын тандоонун чечүүчү критерийи анын натыйжалуулугу болуп саналат. Ошол эле учурда респонденттердин 48% - стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын керектөөчүлөрү дарыканада кое берген учурда фармацевттен толук кандуу кеңеш алыша албагандыгын маалымдайт. Толук кандуу эмес кеңеш берүүнүн себептери, дары колдонуучулардын айтымында, убакыттын аздыгы жана фармацевттин жетишсиз билими. Анализ көрсөткөндөй, фармацевтер (52,2%) стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын керектөөчүлөрүнө белгилүү бир өндүрүүчүлөрдүн дары-дармектерин сатып алууну сунушташат.

3.3.8-сүрөт - Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонуучулар тарабынан сатып алуу.

Респондент – фармацевттин социалдык-демографиялык портретинин жалпы мүнөздөмөсү. Сурамжылоого катышкандардын көпчүлүгү - фармацевттер (51,8%) 25-34 жашка чейинки жаштар, алардын 90% аялдар. Алардын иш тажрыйбасы орто эсеп менен сегиз жыл. Эң кеңири таралган кызмат орду фармацевт болуп саналат, анын үлүшү 70,9% түзөт.

Фармацевтика тармагындагы адистердин кесиптик билим деңгээлин жана көндүмдөрүн баалоо үчүн изилдөөдө фармацевттердин стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттары жөнүндө маалыматы изилденген. Фармацевттердин анонимдүү сурамжылоонун натыйжалары респонденттердин көпчүлүгү (39,5%) тандалма жана тандалбаган циклооксигиназны ингибиторлорунун ортосундагы айырманы билишпейт жана стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын номенклатурасы боюнча билимдеринде боштуктар бар экенин көрсөттү. Фармацевттердин талапка ылайык консультациясынын жетишсиз деңгээли рационалдуу эмес колдонууга жана андан келип чыккан бардык кесепеттерге алып келет.

Изилдөөлөрдүн жыйынтыгында, колдонуучуларга маалыматтык жана консультациялык жардам көрсөтүүнүн сапатын жогорулатуу үчүн фармацевтика кызматкерлеринин кесиптик билимин жана алардын ишинин натыйжалары үчүн жоопкерчилигин жогорулатуу зарыл деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет.

Респонденттин социалдык-демографиялык портретинин жалпы мүнөздөмөсү - дарыгер. Изилдөөгө 281 дарыгер катышкан, алардын 54% эркек респонденттер жана 44% аялдар болгон. Изилдөөгө Кыргыз Республикасынын саламаттык сактоо уюмдарынын биричи (37%), экинчи (23%) жана үчүнчү (40%) деңгээлдеги иштеген дарыгерлер катышкан. Респонденттердин көбү (30%) 55-64 жаштагы дарыгерлер.

Изилдөөнүн натыйжалары көрсөткөндөй, жалпысынан, дарыгерлер фармацевттерге караганда стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттары жөнүндө билимдин жогорку деңгээлин көрсөтүшкөн. Бирок, респонденттердин бул тобунда да, негизинен, стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын классификациясына жана номенклатурасына байланыштуу билимдердин кемчиликтери аныкталган

Респонденттердин жоопторун иштеген жерине карап талдоодо, саламаттыкты сактоонун биричи медициналык жардам көрсөтүүчү уюмдарда иштеген респонденттерге караганда стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын номенклатурасын экинчи деңгээлдеги уюмдарында иштеген респонденттер 88% жана үчүнчү деңгээлдеги саламаттык сактоо уюмдарында иштеген респонденттердин 61% жогорку деңгээлде экендиги аныкталган.

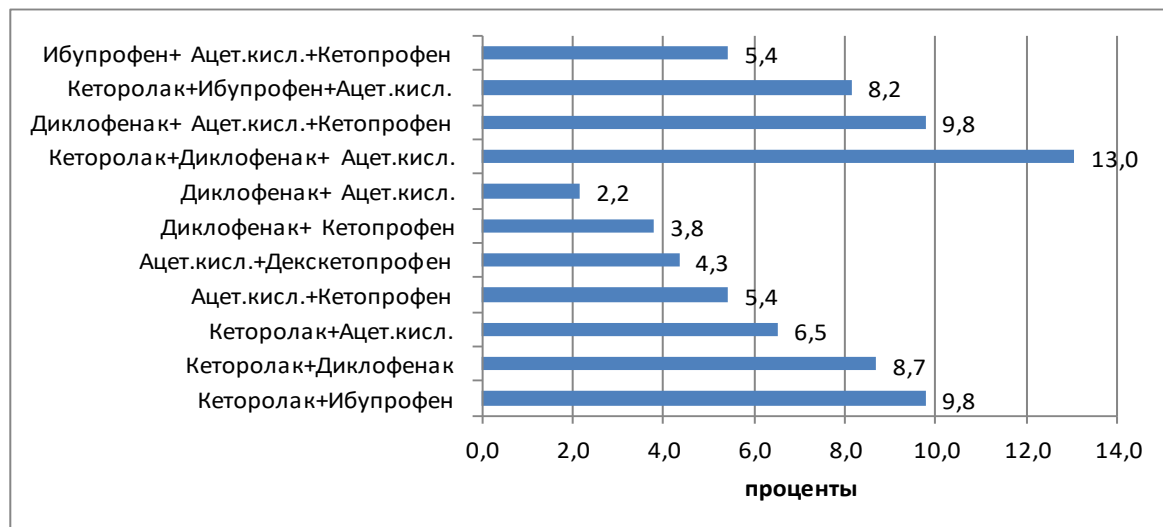
3.4. Стационардык шартта таяныч-кыймыл аппаратынын жана тутумдаштыргыч ткандын сезгенүү оорулары менен ооруган бейтаптарга стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонуунун фармакоэпидемиологиялык анализи. Иштин бул бапчасында изилдөөнүн максаты - ооруканада чыныгы клиникалык практикада стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонуунун сарамжалдуулугун баалоо болгон.

Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын дайындоонун жыштыгы жана түзүмү. Изилдөөдө 2018-2020-жылдар аралыгында стационардык бейтаптардын 270 медициналык документтери талданган, бейтаптын ичинен 52,85% аялдар жана 47,15% эркектер. Изилдөөгө киргизилген бейтаптардын орточо жашы $48,1 \pm 16,2$ жашты түздү.

Изилдөөнүн жыйынтыгында бардык бейтаптарга сезгенүүгө каршы терапия дайындалганы аныкталган. Бейтаптарга дайындалган стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын санын талдоодо бейтаптардын көпчүлүгү (44,6%) 3 дарыны алгандыгы аныкталган. Рецепттердин тизмелерин ретроспективдүү анализдөөнүн натыйжасында ооруканада стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын ар кандай комбинацияларда жазылганы аныкталган.

Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттар тобунан 2 дары-дармекти колдонууда Кеторолак + Ибупрофен (9,8%) жана Кеторолак + Диклофенак (8,7%) айкалыштарына артыкчылык берилген. 3 стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын бир убакта дайындоо менен Кеторолак + Диклофенак + АСК айкалышы көбүнчө колдонулган (13%) (3.4.3-сүрөт).

Белгилей кетчү нерсе, бир бейтапта 2 же андан көп стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын бир убакта колдонуу рационалдуу эмес деп эсептелет, анткени ушул күнгө чейин мындай айкалыштардын клиникалык натыйжалуулугун далилдеген маалыматтары жок, жана, андан тышкары, бул олуттуу терс таасирдүүлүгүн өнүктүрүү коркунучун жогорулатат [А. Е. Каратеев ж.б., 2018; Н. А. Муфазалова ж.б., 2020].

3.4.3-сүрөт - Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды ар кандай айкалыштырылган пайдалануу жыштыгы жана колдонуу схемалары.

Таяныч-кыймыл аппаратынын жана тутумдаштыргыч ткандын сезгенүү оорулары менен ооруган бейтаптарды дарылоодо эң көп колдонулуучу стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын (кеторолак, диклофенак жана АСА) бир жолку, бир күндүк дозаларга жана дары-дармектерди кабыл алуу жыштыгына ылайык жазып берүүнүн сапатын талдоо көрсөткөндөй, стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын саны, жалпысынан, учурдагы эл аралык клиникалык көрсөтмөлөргө, сунуштарга туура келген. Таяныч-кыймыл аппаратынын жана тутумдаштыргыч ткандын ооруларын дарылоо үчүн колдонулган стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын көпчүлүгү (61%) фирмалык аталыштар менен болгон. Белгилүү болгондой, фирмалык аталыштагы дары-дармектердин баасы, эреже катары, генерикалык дарыга караганда алда канча кымбат. Ошентип, 75 мг/3 мл дозада Диклофенактын мисалында соода жана генерикалык аталыштардагы дары-дармектин баасын салыштыруу Бишкек шаарындагы дарыканаларда генерикалык препараттын баасы 108 сомду түзөрүн көрсөтүү 75 мг/3 мл дозадагы Диклобрю жана 75 мг/3 мл дозада Диклоберл фирмалык аталыштары менен дары 210-283 сомду түзөт, башкача айтканда, кеминде 2 эсе кымбат.

Коморбиддик патологиясы бар пациенттерде стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонуунун сарамжалдуулугун талдоо. Белгилүү болгондой, оорулуулар канчалык улгайган сайын, алардын арасында ичеги-карын, жүрөк-кан тамыр системасы, сийдик бөлүп чыгаруу системасы менен жабырланышат, себептен стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын башка фармакологиялык топтордун дары менен бирге колдонууда терс таасирлери кучош кетишин эске алуу керек. Жүрөк-кан тамыр оорулары менен жабыркаган бейтаптардын 84,6% артериялык гипертензия

менен ооруган. Көбүнчө бейтаптардын бул тобуна төмөнкү стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттары дайындалган: ацетилсалицил кислотасы (53,8%), диклофенак (46,2%), кетопрофен (15,4%), кеторолак (23,1%), теноксикам (7,7%). Кыргыз Республикасынын маалыматы боюнча, жүрөк-кан тамыр оорулары оорлошунун орточо коркунучу менен пропион кислотасынын туундуларынын тобундагы препараттарды, биринчи кезекте Напроксенди, ошондой эле ибупрофендин аз дозаларын (күнүнө <1200 мг) дайындоо сунушталат [А. В. Наумова, Л. И. Алексеева, 2016]. Ошентип, талдоо стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын дайындоо жүрөк-кан тамыр оорулары менен ооруган бейтаптардын татаалданышынын өнүгүшүн эске албастан ишке ашырылганын көрсөттү.

Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын менен дарыланган пациенттердин арасында "курч фазадагы өнөкөт аралаш гастрит" (31,2%) диагнозу менен ичеги-карын жолдорунун коштолгон оорулары бар бейтаптар болгон, аларда кетопрофен (21%) көбүнчө дайындалган. Белгилей кетсек, ичеги-карын трактынын коштолгон оорулары менен ооруган бейтаптардын эч кимисине протон помпасынын ингибитору жана H_1 топторунун - гистамин блокаторлорунун препараттарын колдонуу менен "жабык" терапия белгиленген.

3.5. Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды колдонуунун коопсуздугу жана фармакологиялык көзөмөлү. Иштин бул бөлүмүндө фармакоэпидемиологиялык изилдөөнүн натыйжалары берилген, анын максаты фармацевттердин, дарыгерлердин жана стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонуучуларынын коопсуздук жана фармакологиялык көзөмөл маселелери боюнча билимдерин талдоо берилген.

Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды терс реакциялары, аларды алдын алуу жана коррекциялоо боюнча чаралар жөнүндө фармацевттердин билимдерин талдоо стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды колдонууда пайда болгон терс таасирлердин негизги көрүнүштөрү жөнүндө фармацевттердин билиминин канааттандыруу деңгээлин көрсөттү. Респонденттердин жарымынан көбү стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды гастропатиясынын алдын алуу үчүн кандай стратегияларды колдонуу керектигин билишет; Фармацевттердин 71,4% эки же андан көп стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды бир убакта колдонуу максатка ылайыктуу эмес деп эсептешет, анткени мындай комбинациялардын эффективдүүлүгү объективдүү далилденбегендиктен; терс реакциялар өнүктүрүү коркунучу жогорулайт. Бирок алардын көбү терс таасирлердин пайда болуу механизмдери жөнүндө начар маалыматка ээ. Ошентип, мисалы, суроого жоопторду талдоо стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын кабыл алууда ичеги-карын ооруларын өнүктүрүүнүн

себеби эмнеде?" респонденттердин дээрлик 40% эркин туз кислотасынын көлөмүнүн көбөйүшү менен байланышкан деп эсептеп, бул терс таасирин өнүктүрүү механизмин билбей турганын көрсөттү. Көрсө, респонденттердин 70% жүрөк-кан тамыр ооруларына чалдыгуу коркунучу бар улгайган пациенттерде стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды тобунан тандалган дары жөнүндө билишпейт, респонденттердин 20%ы гана Напроксен жана 10% ибупрофенди белгилешкен.

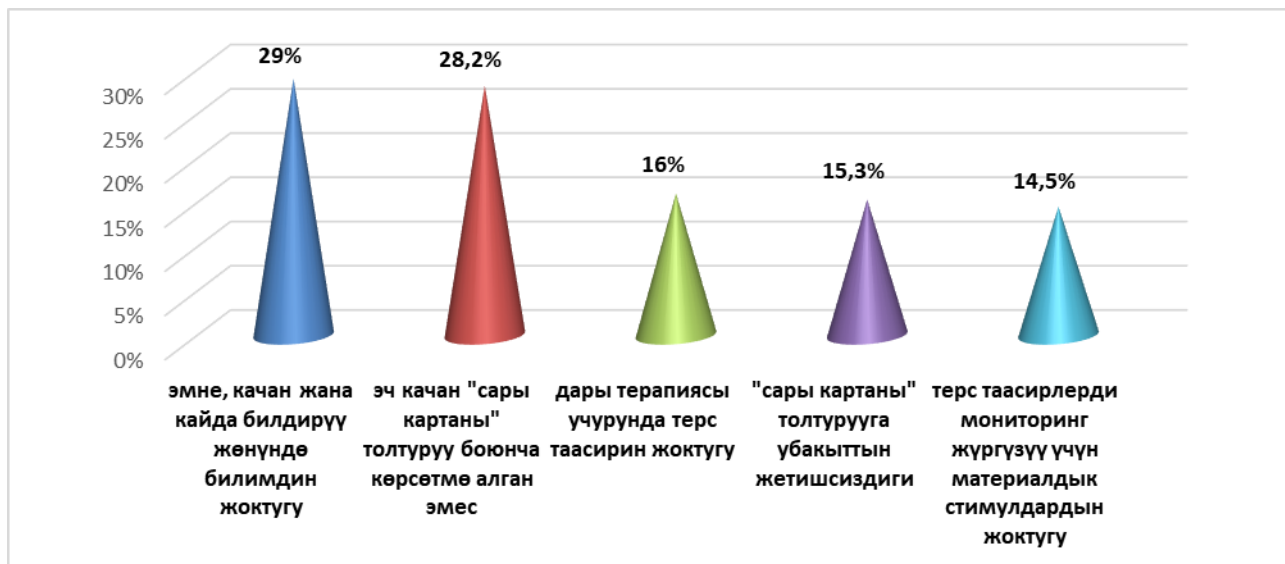
Фармакокозөмөл системасына фармацевттердин катышуусун баалоодо, респонденттердин 30,9% терс таасирлерди билдирүү картасы менен тааныш эместигин көрсөтсө, 9% бул суроого жооп берүүдөн кыйналганы аныкталган. Мындан тышкары, орто фармацевтикалык билими бар фармацевтика кызматкерлери өзгөчө карта - терс таасирлерди билдирүү картасы жөнүндө начар билишет, алардын 25% гана бул суроого туура жооп беришкен. Респонденттердин 38,6% гана терс реакция болгондо кайда кайрылууну билишет, алар on-line билдирүү формасын толтуруу керек экендиги; фармакологиялык көзөмөлдүн ишеним телефонуна чалыңыз, ошондой эле билдирүүнү кол менен толтуруңуз жана аны дары каражаттары жана медициналык буюмдар департаментинин почта аркылуу жөнөтүшүн талап кылышат.

Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын терс таасирлерин аларды алдын алуу жана коррекциялоо чаралары жөнүндө изилдөөгө катышкан дарыгерлердин билимин анализдөө. Дарыгерлер стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонууда мүмкүн болуучу терс таасирлер жөнүндө билимдин жакшы деңгээлин көрсөтүштү: респонденттердин 90,8% терс реакцияларды өнүктүрүү үчүн тобокелдик факторлорун туура аныкташкан; алардын 85,5% кош бойлуу аялдарга стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонуу жөнүндө туура жооп берген; респонденттердин 90% ашыгы ашказан-ичеги системасына тийгизчүү терс таасирлер жөнүндө жакшы маалыматка ээ. Белгилеп кетсек, үчүнчү деңгээлдеги ден соолукту чыңдоочу саламаттыкты сактоо мекемелеринде иштеген адистер дагы жогорку билимди көрсөтүштү.

Дарыгерлердин фармакологиялык көзөмөл системасына катышуусун баалоодо алардын билимдериндеги бир топ боштуктар аныкталды: сурамжылоого катышкан дарыгерлердин 36,6% сары карта жөнүндө билбестигин белгилешти, ал эми респонденттердин 3,1% жооп берүүдөн кыйналды; Респондент-врачтардын 27,4% дарыгер терс реакциялар жөнүндө дары каражаттары департаментине эмес, Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигине караштуу мамлекеттик медициналык камсыздандыруу фондуна билдирүүсү керек деп эсептешет.

Респондент дарыгерлердин 65,6% өздөрүнүн кесиптик ишмердүүлүгүндө бир да жолу терс реакциялар жөнүндө ыйгарым укуктуу мамлекеттик органга билдирбегени аныкталган, анын компетенциясына дары-дармек каражаттарынын жүгүртүү чөйрөсүн мамлекеттик жөнгө салууну жүзөгө ашыруу кирет.

Дарыгерлердин терс таасирлер жөнүндө кабарлабагандыгынын эки негизги себеби бар экенин 3.5.14-сүрөттөн көрүүгө болот: респонденттердин 29%ы кайсы мекемеге кайрылуу керектиги тууралуу маалыматы жок жана 28,2% респонденттердин 28,2% эч качан "сары картаны" толтуруу зарылдыгы жөнүндө көрсөтмө албаганын белгилешкен. Респондент-врачтардын 43% тренингдик сабактарды өткөрүү дарыгерлердин терс реакцияларды мониторингине карата мотивациясын жогорулатууга жардам берерин белгилешти. Ошол эле учурда, дарыгерлердин 38% дарыгерлер терс реакциялар учурларын туура мониторинг жүргүзүү жана билдирүү үчүн кандайдыр бир стимул системасы иштелип чыгышы керек деп эсептешет.

3.5.14-сүрөт - «Дары-дармектердин терс реакциялары жөнүндө эмне үчүн билдирбей жатканыңыздын себептерин көрсөтүңүз» деген суроого жооптор.

Бул изилдөөнүн кийинки бөлүгүндө стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонуучуларын коопсуздук көйгөйлөрү жөнүндө маалымдуулугу изилденген. Керектөөчүлөр үчүн терс таасири жөнүндө маалыматтын негизги булагы (34%) дарыны колдонуу көрсөтсү экени аныкталды, респонденттердин 42,5% - дары колдонуучулар терс реакция жөнүндө фармацевтке, 30% - дарыгерге билдирүү керек деп эсептешет, ал эми 27,5% терс таасир болгондо эмнелерди жасаш керек экенин такыр билишпейт. Респонденттердин 15% гана - керектөөчүлөр, стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттары ашказанга жагымсыз таасири болгондо аптекага кабарларын белгилешти.

Ошентип, жалпысынан алганда, дарыгерлер да, фармацевттер да стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын терс таасири жөнүндө, алардын алдын алуу жана коррекциялоо чаралары жөнүндө жакшы билишпейт деген тыянак чыгарууга болот. Дарыгерлердин да, фармацевттердин да маалыматтуулугунун өтө төмөн деңгээли жүрөк-кан тамыр оорулары менен ооруган бейтаптарда стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонууда терс таасирлерин өнүгүшүнө жол бербөө көйгөйлөрү жана жөнүндө билдирүү маселелери боюнча табылган. Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонуунун коопсуздугу жана фармакологиялык көзөмөлү боюнча изилдөөлөрдүн анализинин натыйжалары стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонуу боюнча медицина кызматкерлеринин билим деңгээлин жогорулатуу зарылдыгын көрсөттү.

4-бап. Кыргыз Республикасынын саламаттык сактоо уюмдарында дары-дармек каражаттарын колдонууга медициналык-экономикалык талдоо жана керектөөчүлөр үчүн стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын экономикалык жеткиликтүүлүгүнө баа берүү. Диссертациялык иштин бул бөлүмүндө 2018-2020-жылдары Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигине караштуу медициналык уюмдарда дары-дармек менен камсыздоого кеткен чыгымдарына ABC/VEN анализине эксперттик баа берилди.

4.1. Дары каражаттарына кеткен чыгымдарга ABC/VEN анализине эксперттик баа берүү. 2018-жылга ABC-VEN жүргүзгөн анализдин жүрүшүндө 189 эл аралык патенттелбеген аталышы менен дары-дармектерди сатып алуу жалпы суммасы 34318806,02 сом сарпталган, мында 2018-жылга Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин Улуттук госпиталында экинчи даражадагы дары-дармектерди сатып алууга каражаттардын жалпы үлүшү өтө олуттуу болуп чыкты жана 16,82% түздү. 2019-жылга ABC-VEN анализинин жыйынтыгы көрсөткөндөй, 199 эл аралык патенттелбеген аталыштагы дары-дармектерди сатып алууга 36331262,82 сом сарпталган. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин Улуттук госпиталында 2019-жылга карата экинчи даражадагы дары-дармектерди сатып алууга каражаттардын жалпы үлүшү 2018-жылга салыштырмалуу 3% азайганы аныкталган. 2020-жылы 131 эл аралык патенттелбеген аталыштагы дары-дармек каражаттарын сатып алууга жалпы суммасы 45853456,71 сом сарпталган, ал эми экинчи даражадагы дары-дармектерди сатып алууга каражаттардын көлөмү кайрадан 16,8% көбөйгөн, бул негизинен энтералдык тамактануу үчүн дары-дармектерди, мельдоний сатып алуунун эсебинен болгон.

Анализдин натыйжалары көрсөткөндөй, сатылып алынган дары-дармектердин ассортиментинин негизги үлүшү антибиотик J01 коду менен

системалуу таасир этүүчү микробго каршы препараттардын тобунан дары-дармектерге туура келет. Чыгымдар боюнча лидер болуп дарылардын инъекциялык түрлөрү саналат. Дары-дармек каражаттарын сарамжалдуу эмес сатып алуунун белгиси катары А жана В класстарындагы эффективдүүлүгү далилденбеген дары-дармектер жана парафармацевтикалык каражаттар тизмеде болушу. 2018-жылдагы 4,7% 2020-жылга чейин стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын сатып алууга чыгымдардын үлүшү инъекциялык формалар түрүндөгү дары-дармек каражаттарынын абсолюттук басымдуулук кылуусу менен 1,8 эсеге кыскарганы жана 2,56% түзгөнү аныкталган. Ошол эле учурда, дээрлик бардык сатылып алынган стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын тандалбаган циклооксигиназа ингибиторлору экени аныкталган, бул дары-дармектерди сатып алууда стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын коопсуздугу боюнча заманбап маалыматтарга жетиштүү көңүл бурулбай жатканын көрсөтүп турат.

4.2. Изучение экономической доступности НПВС для потребителей.

Экономикалык жеткиликтүүлүктү аныктоо үчүн биз орточо күндүк эмгек акыны эске алуу менен эң көп колдонулган 3 стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын (диклофенак, кетопрофен, ибупрофен) экономикалык жеткиликтүүлүк коэффициентин эсептеп чыктык.

Көбүнчө колдонулуучу стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын экономикалык жеткиликтүүлүгүн талдоонун натыйжалары бардык изилденген дары-дармектер соода жана генерикалык аталыштар менен экономикалык жактан жеткиликтүү болгонун көрсөтүп турат.

КОРУТУНДУ

1. Кыргызстанда дозаларын жана дарылык формаларын эсепке алуу менен 380 стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын позициясы расмий катталган, анын ичинде уксус кислотасынын туундуларынын тобундагы дары-дармек каражаттары – 99; пропион кислотасынын туундулары - 156; оксикам топтору - 40; коксибдер - 4; сульфонанилидер - 27; салицилаттар - 54, бул Кыргызстандын фармацевтикалык рыногунда стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын менен жетиштүү деңгээлде камтылганын көрсөтүп турат.

2. Изилдөөгө катышкан дары колдонуучуларынын көпчүлүгү стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттары жөнүндө маалыматтын негизги булагы катары фармацевтти көрсөтүшкөн (35,9%), бирок сурамжылоого катышкандардын 48% гана фармацевтикалык кеңеш берүүнүн деңгээлине канааттанышкан.

3. Фармацевттерде стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттары колдонуу боюнча жетиштүү билими жок экендиги аныкталды: аларда стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын номенклатурасы, таасир кылуу механизми боюнча билимде боштуктар бар, ошондой эле аларды пайдалануу учурунда пайда болгон терс таасирлери жөнүндө маалыматка ээ эмес.

4. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинде таяныч-кыймыл аппаратынын жана тутумдаштыргыч ткандын сезгенүү оорулары менен ооруган бейтаптарды дарылоодо кологон дарыларды сарамжалдуулугун талдоо (бир жолку, бир күндүк дозалар, колдонуунун жыштыгы жана узактыгы) стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттары колдонуу, жалпысынан, эл аралык клиникалык сунуштарга ылайык келген.

5. Жалпысынан алганда, дарыгерлер фармацевттерге караганда стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттары жөнүндө билимдин жогорку деңгээлин көрсөтүштү. Бирок, алардын классификациясына жана номенклатурасына, полифармацияга, терс таасирлерин мониторингине байланыштуу, кошумча патологиясы бар бейтаптардагы татаалдануу коркунучун эске алуу менен билимдин жетишсиздиги аныкталган.

6. Жүрөк-кан тамыр, сийдик бөлүп чыгаруу системасынын жана ашказан-ичеги-карын ооруларына чалдыккан бейтаптарда стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонууда пайда болгон терс таасирлери жөнүндө маалыматтарды аныктоо жана билдирүү маселелери боюнча дарыгерлердин жана фармацевттердин маалымдуулугу төмөн.

7. 2018-2020-жылдарга Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин Улуттук госпиталында дары-дармек каражаттарынын чыгашалары жөнүндө отчеттун медициналык-экономикалык талдоосу көрсөткөндөй, каражаттардын олуттуу бөлүгү экинчи даражадагы дары-дармектерди сатып алууга жумшалган; ошол эле учурда НПВПны сатып алууга чыгашалардын үлүшү 1,8 эсеге кыскарган жана инъекциялык формалар түрүндөгү дары-дармек каражаттарынын абсолюттук басымдуулук кылуусу менен 2,56%ды түзгөн. Эң көп колдонулган үч стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттары (диклофенак, ибупрофен, кетопрофен) соода жана жалпы аталыштар менен экономикалык жактан жеткиликтүү экени аныкталган.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын колдонуунун эффективдүүлүгү жана коопсуздугу боюнча фармацевттердин жана дарыгерлердин кесиптик даярдыгынын деңгээлин жогорулатуу үчүн стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын сарамжалдуу пайдалануу жаатында жаңы билимдерди өркүндөтүү жана алуу үчүн окуу семинарларын жана тренингдерди өткөрүү зарыл.

Көптөгөн бейтаптар өз алдынча дарылоо процессинде колдонорун эске алуу менен, массалык маалымат каражаттарында жана интернет-ресурстарда жайгаштыруу үчүн маалыматтык материалдарды түзүү жолу менен керектөөчүлөрдүн стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарын туура пайдалануу боюнча маалымдуулугун жогорулатуу боюнча чараларды көрүү керек.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА ЖАРЫЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ:

1. **Эрмекова, Д. У.** Эффективность и безопасность НПВС: значение фармакобдительности при их применении [Текст] / Д. У. Эрмекова, А. З. Зурдинов // Вестник Кыргызской государственной медицинской академии им. И. К. Ахунбаева. - Бишкек, 2017. - № 5. - С. 107-112. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=32247696>

2. **Эрмекова, Д. У.** Маркетинговый анализ нестероидных противовоспалительных лекарственных препаратов группы оксикамов в Кыргызской Республике [Текст] / Д. У. Эрмекова, И. З. Исмаилов, А. Дж. Мураталиева // Медицинский вестник Башкортостана. – Уфа, 2020. - Том 15, № 1. – С. 71-75. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44091736>

3. **Эрмекова, Д. У.** Анализ конъюнктуры фармацевтического рынка Кыргызской Республики НПВП - производных пропионовой кислоты [Текст] / Д. У. Эрмекова // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. - Москва, 2020. - № 2. - С. 59-63. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42513811>

4. **Эрмекова, Д. У.** Контент анализ фармацевтического рынка нестероидных противовоспалительных препаратов группы производных уксусной кислоты в Кыргызской Республике [Текст] / Д. У. Эрмекова, И. З. Исмаилов // Вестник Авиценны. – Душанбе, 2020. - № 1. – С. 74-81. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42827045>

5. **Эрмекова, Д. У.** Использование ABC-VEN анализа для оптимизации лекарственного менеджмента в организации здравоохранения третичного уровня в Кыргызской Республике [Текст] / Д. У. Эрмекова, И. З. Исмаилов, Ж. О. Жумагулова // Вестник Международного университета Кыргызстана. – Бишкек, 2021. - № 2. (43). – С. 495-500. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=45768142>

6. **Эрмекова, Д. У.** Анализ рекламных материалов на лекарственные препараты для населения и медицинских работников в Кыргызской Республике [Текст] / Д. У. Эрмекова, И. З. Исмаилов, Ж. О. Жумагулова и др. // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – Москва, 2021. - № 9. – С. 70-75. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46646517>

7. Эрмекова, Д. У. Фармакоэпидемиологическая оценка использования нестероидных противовоспалительных препаратов в Кыргызской Республике [Текст] / Д. У. Эрмекова, И. З. Исмаилов и др. // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. - Москва, 2022. - № 1. - С. 76-80. <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=13349>

8. Эрмекова, Д. У. Анализ доступности и качества информации, предоставляемой потребителям нестероидных противовоспалительных средств в Кыргызстане [Текст] / Д. У. Эрмекова, И. З. Исмаилов, Э. Б. Мурзабаева и др. // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. - Москва, 2022. - № 2. - С. 44-48. <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=13357>

Эрмекова Динара Урматовнанын «Кыргыз Республикасында стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттардын колдонулуусун фармакоэкономикалык жана фармакоэпидемиологиялык анализи» деген темасындагы 14.04.03 – фармацевтика ишин уюштуруу адистиги боюнча фармация илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алууга жазылган диссертациялык ишинин

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды керектөө, фармакоэпидемиологиялык жана фармакоэкономикалык талдоо.

Изилдөөнүн объектиси: Кыргыз Республикасында стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды керектөө (сатуу, таратуу, дары-дармектерди жазып берүү жана коомдо колдонуу).

Изилдөөнүн предмети: расмий сайттардан алынган маалыматтар: Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигине караштуу Дары-дармек каражаттары жана медициналык буюмдар департаментинин; Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитети; фармацевтикалык компаниялардын преysкуранттары жана эсеп-фактуралары; 1251 анкета - фармацевттерге, дарыгерлерге жана дары колдонуучулар үчүн анкета; Дары-дармектердин дайындоо тизмелери бар пациенттердин 270 медициналык картасы.

Изилдөөнүн максаты: Кыргыз Республикасында стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды колдонууну оптималдаштыруу үчүн объективдүү маалыматтарды алуу.

Изилдөө ыкмалары: контенттик талдоо, маркетинг, медициналык-экономикалык, фармакоэпидемиологиялык, статистикалык.

Алынган жыйынтыктары жана алардын илимий жаңылыгы. Кыргыз Республикасында биринчи жолу стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды колдонууну изилдөө боюнча комплекстүү илимий изилдөөлөр жүргүзүлдү. Таяныч-кыймыл аппаратынын оорулары менен ооруган бейтаптарга стероиддик эмес сезгенүүгө каршы дары-дармектерди дайындоого кошумча патологияларды эске алуу менен эффективдүү жана коопсуздуктун катышы боюнча талдоо жүргүзүлгөн.

2018-2020-жылдарга Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин Улуттук госпиталында дары-дармек каражаттарына кеткен чыгымдар боюнча отчеттун медициналык-экономикалык талдоосу көрсөткөндөй, каражаттардын олуттуу бөлүгү экинчи даражадагы дары-дармектерди сатып алууга жумшалган; ошол эле учурда, стероиддик эмес сезгенүүгө каршы препараттарды сатып алууга чыгымдардын үлүшү 1,8 эсеге кыскарган жана 2,56% түзгөн. Көбүнчө колдонулган үч стероиддик эмес сезгенүүгө каршы

препараттарды соода жана жалпы аталыштар менен экономикалык жактан жеткиликтүү деп табылган.

Колдонуу даражасы жана колдонуу чөйрөсү. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин фармацевтикалык уюмдарында “Стероиддик эмес сезгенүүгө каршы каражаттарды сарамжалдуу пайдалануу жана фармакологиялык көзөмөл” методикалык колдонмосу киргизилди.

Колдонулуучу тармактар: фармация, саламаттыкты сактоо.

РЕЗЮМЕ

диссертации Эрмековой Динары Урматовны на тему: «Фармакоэкономический и фармакоэпидемиологический анализ использования нестероидных противовоспалительных средств в Кыргызской Республике» на соискание ученой степени кандидата фармацевтических наук по специальности 14.04.03 - организация фармацевтического дела

Ключевые слова: потребление нестероидных противовоспалительных средств, фармакоэпидемиологический и медико-экономический анализ.

Объектами исследования - потребление НПВС в Кыргызской Республике (продажи, распространение, назначения, и использование ЛП в обществе).

Предмет исследования – данные из официальных сайтов: Государственный реестр ЛС и МИ; Перечень жизненно-важных ЛС КР в редакции 2018 года; Национального статистического комитета КР по заработной плате населения; прайс-листы и счет-фактуры фармацевтических компаний; 1251 анкету – опросники фармацевтов, врачей и потребителей ЛС; 270 медицинских карт пациентов с листами назначений ЛС.

Цель исследования: получение объективных данных по использованию нестероидных противовоспалительных средств в Кыргызской Республике для оптимизации их рационального применения.

Методы исследования: контент-анализ, маркетинговые, медико-экономические, фармакоэпидемиологический, статистические методы.

Полученные результаты и их новизна. Впервые в Кыргызской Республике проведены комплексные научные исследования по изучению потребления нестероидных противовоспалительных средств. Проведен анализ назначения нестероидных противовоспалительных средств у пациентов с заболеваниями костно-мышечной системы с позиций соотношения эффективности и безопасности с учетом коморбидной патологии.

Медико-экономический анализ отчета о затратах на ЛС в Национальном госпитале МЗ КР за 2018 – 2020 годы показал, что значительная доля денежных средств была израсходована на закупку второстепенных ЛС; при этом доля расходов на закуп НПВП снизилась в 1,8 раза и составила 2,56%. Три наиболее часто используемых НПВС оказались экономически доступны как под торговыми и так под генерическими наименованиями.

Степень использования и область применения. Методическое пособие «Рациональное использование и фармаконадзор нестероидных противовоспалительных средств» внедрено в фармацевтических организациях МЗ КР.

Область применения: фармация, здравоохранение.

SUMMARY

for dissertation of Ermekova Dinara Urmatovna on the topic: «Pharmacoeconomic and pharmacoepidemiological analysis of the use of NSAIDs in the Kyrgyz Republic» for Candidate of Pharmaceutical Sciences degree with a specialization in 14.04.03 – Pharmacy organization

Keywords: consumption of non-steroidal anti-inflammatory drugs, pharmacoepidemiological and pharmacoeconomic analysis.

Subject of research - consumption of NSAIDs in the Kyrgyz Republic (sales, distribution, prescription, and use of drugs in society).

Objects of research - are the data of official websites: State Register of Medicines and Medical Devices; List of vital drugs of the Kyrgyz Republic in the edition of 2018; National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic on wages of the population; price lists and invoices of pharmaceutical companies; 1251 questionnaires - questionnaires for pharmacists, doctors and drug users; 270 medical records of patients with lists of drug prescriptions.

Purpose of research: obtaining objective data on the use of non-steroidal anti-inflammatory drugs in the Kyrgyz Republic to optimize their rational use.

Research approach: content analysis, marketing, medical - economic, pharmacoepidemiological, statistical methods.

Research finding and their scientific novelty. For the first time in the Kyrgyz Republic, comprehensive scientific research was carried out to study the consumption of non-steroidal anti-inflammatory drugs. An analysis was made of the prescription of non-steroidal anti-inflammatory drugs in patients with diseases of the musculoskeletal system from the standpoint of the ratio of efficacy and safety, taking into account comorbid pathology.

Medical and economic analysis of the report on the costs of drugs at the National Hospital of the Ministry of Health of the Kyrgyz Republic for 2018-2020 showed that a significant share of the funds was spent on the purchase of secondary drugs; at the same time, the share of expenses for the purchase of NSAIDs decreased by 1.8 times and amounted to 2.56%. The three most commonly used NSAIDs were found to be economically available under both trade and generic names.

Degree of use and scope. The methodological manual "Rational use and pharmacovigilance of non-steroidal anti-inflammatory drugs" has been introduced in pharmaceutical organizations of the Ministry of Health of the Kyrgyz Republic.

Field of application: pharmacy, health care

«Соф басмасы» ЖЧКсында басылган
720020, Бишкек ш., Ахунбаев көч., 92.
Тиражы - 50 нуска.